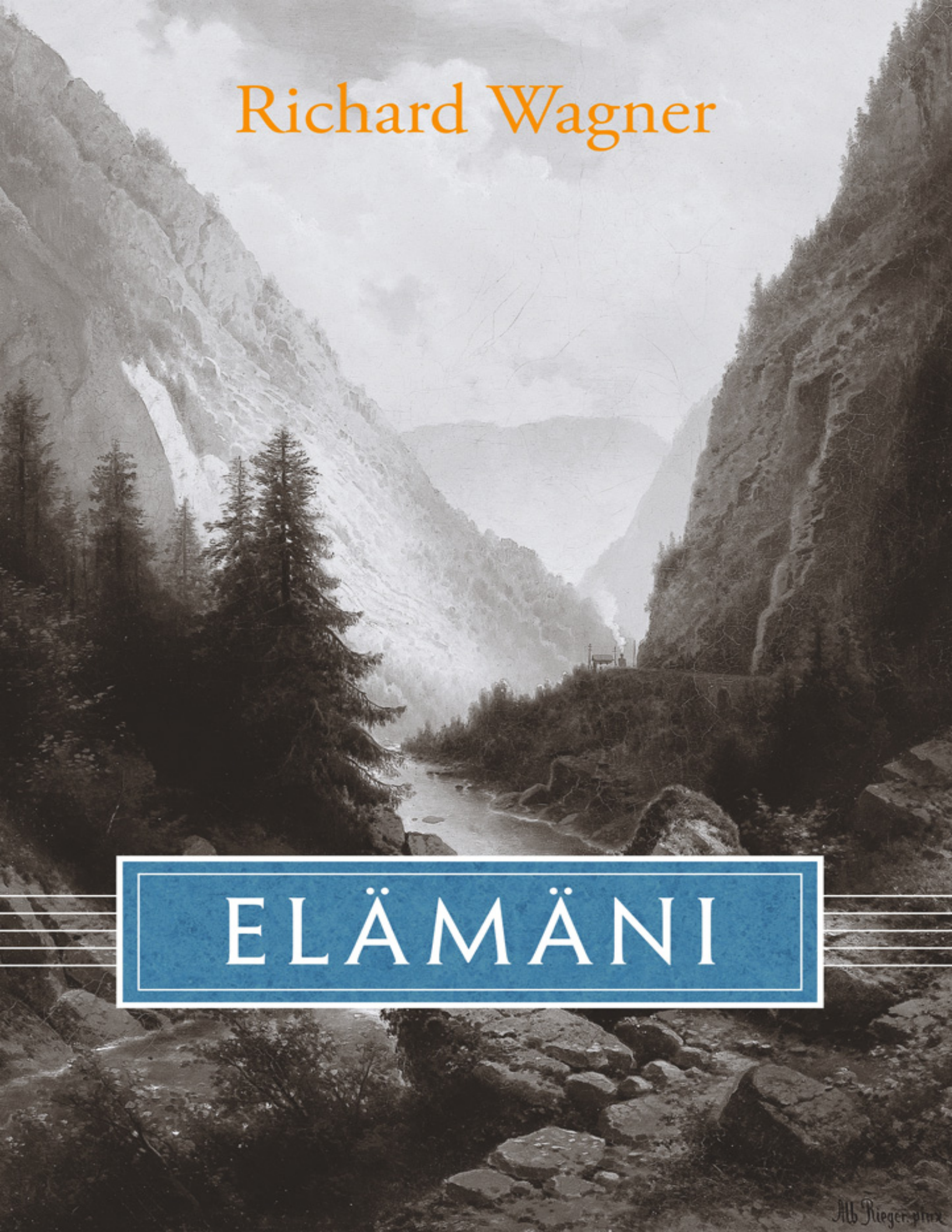

Richard Wagner

ELÄMÄNI

Saatteeksi

Musiikkikirjallisuudessa Richard Wagner (1813–1883) muistetaan ennen kaikkea oopperasäveltäjänä, jonka musiikkidraamat – sellaiset kuin *Lentävä hollantilainen*, *Tannhäuser*, *Nibelungin sormus* ja *Tristan ja Isolde* – vaikuttivat koko taiteenalan kehitykseen ja tarjosivat siemenen modernin musiikin synnylle. Wagner oli myös vaikuttaja, joka inspiroi muun muassa ranskalaisia symbolisteja, *fin de siècle*n ajan kirjailijoita ja kuvataiteilijoita, monista myöhemmistä kokonaistaideteoksen innoittamista tekijöistä puhumattakaan.

Wagner oli läpi elämänsä ristiriitainen hahmo, myös poliittisesti. Kun helmikuun vallankumouksen aallot vuonna 1848 pyyhkivät yli Euroopan, Wagner nousi ystäviensä Mihail Bakuninin ja Gottfried Semperin kanssa barrikadeille demokraattisten ihanteiden puolesta. Kun Saksa vuonna 1871 yhdistyi, Wagner tapasi Berliinissä rautakansleri Otto von Bismarckin – ja siitä lähtien säveltäjän nimi liitettiin usein Saksan valtioon, ainakin mielikuvissa. Kun Karl Marx vuonna 1876 pysähtyi Bayreuthissa, jossa juuri silloin vietettiin ensimmäisiä Wagnerille pyhitettyjä oopperajuhlia, hän kirjoitti Friedrich Engelsille törmänneensä “valtionmusikantin narrijuhliin”. Wagnerin ristiriitaisuutta kuvastaa sekin, että kun hän puhui yleisinhimillisyyden ja universaalisuuden puolesta, eläinten oikeuksia unohtamatta, hän samanaikaisesti esitti jyrkkiä mielipiteitä niin juutalaisista kuin ranskalaisistakin. Wagnerin persoonassa tiivistyi eurooppalainen dilemma, vastakohdat kohtasivat säveltäjän elämässä ja ajattelussa.

Wagnerin elämä jakaantui selvästi jaksoihin. Vuoteen 1839 asti hän vietti kiertelevää kapellimestarielämää ja päätyi Itämeren rannoille, Königsbergiin (nyk. Kaliningrad) ja Riikaan asti. Säveltäjän musiikilliset tavoitteet kuitenkin kasvoivat vuosi vuodelta, kunnes hän päätti yrittää läpimurtoa kansainvälisillä estradeilla. Riista Wagner matkusti meriteitse Lontooseen ja sieltä edelleen Pariisiin. Vuosien 1839–42 aikana hän vietti köyhää taiteilijaelämää Ranskan pääkaupungissa, silloisen musiikkielämän kiistämättömässä metropolissa. Läpimurto ei kuitenkaan onnistunut, ja Wagner päätti palata Saksaan. Vuodet 1842–49 hän toimi Dresdenissä, Saksin hovikapellimestarina. Vallankumousoaallon vaikutuksesta myös Wagner kiinnostui poliittisista kysymyksistä ja nousi barrikadeille. Tuloksena oli täydellinen katastrofi, kuolemantuomion vaara, jota Wagner pakeni rajan yli Sveitsiin. Saksan konfederaation alueelle hän palasi vasta vuoden 1861 armahduksen jälkeen. Vuodet 1849–64 sujuivat irrallisen kapellimestari- ja sävellystoiminnan parissa. Kauden alussa hän myös kirjoitti tärkeimmät taideteoreettiset kirjoituksensa, *Tulevaisuuden taideteos* (Das Kunstwerk der Zukunft, 1849) ja *Ooppera ja draama* (Oper und Drama, 1850). Wagnerista tuli taiteellinen kiistakysymys. Vaellusvuosiensa aikana hän kävi jopa Moskovassa ja Pietarissa asti. Merkittäväksi käänteeksi muodostui vuosi 1864, jolloin Baijerin nuori kuningas Ludvig II pyysi ihailemaansa säveltäjää saapumaan Müncheniin. Tähän Wagner suostui kaivattuaan jo pitkään mesenaattia taiteellisen toimintansa rahoittajaksi.

Juuri tässä vaiheessa Wagner aloitti käsillä olevan teoksen sanelun. Omaelämäkerta *Mein Leben* syntyi Ludvig II:n pyynnöstä, jotta maestron aiemmat elämänvaiheet ja tuntemukset tulisivat selviksi. Kirjoitusvaiheessa Wagner oli jo yli 50-vuotias, mutta edessä olivat vielä – paitsi pettymys nuoren Saksan valtion välinpitämättömyyteen – myös juhlitut vuodet “Bayreuthin mestarina”. Wagnerin ihanteena olivat oopperajuhlat, joissa esitettäisiin vain hänen

teoksiaan. Tämä haave toteutui vuonna 1876. Kun Wagner kuoli Venetsian-matkansa aikana vuonna 1883, hän oli jo asemansa vakiinnuttanut mutta yhä intohimoja herättävä uudistaja.

Richard Wagner aloitti omaelämäkertansa sanelun 17. heinäkuuta 1865. Tarinan taltioijana toimi Cosima von Bülow, Franz Lisztin tytär, joka vielä tuolloin oli pianistikapellimestari Hans von Bülowin puoliso. Teos ei syntynyt hetkessä, eikä sitä ollut tarkoitettu laajojen kansanjoukkojen käsiin. Viimeiset rivinsä Wagner saneli vasta vuonna 1880, jolloin teoksen loppuosa painettiin. *Elämäni* koostuu neljästä kirjasta. Ensimmäinen osa, joka kattaa vuodet 1813–42 ilmestyi joulukuksi 1870. Wagner otatti teoksesta vain 15 kappaleen painoksen, tarkoituksenaan antaa se vain parhaille ystävilleen, Baijerin kuningas mukaan lukien. Toisen osan (vuodet 1842–50) työstäminen kesti kaksi vuotta, ja se ilmestyi vasta jouluna 1872. Kolmas osa (vuodet 1850–61) näki päivänvalon joulun alla vuonna 1875. Suppein, viimeinen osa (1861–64) sai odottaa pisimpään ja painettiin Bayreuthissa.

Omaelämäkerran kolme ensimmäistä teosta painettiin italialaisen kirjanpainajan G. A. Bonfantinin pajassa Baselissa. Wagner valitsi tietoisesti saksaa taitamattoman tekijän, etteivät tiedot kirjan sisällöstä leviäisi. Kun Richard kuoli vuonna 1883, Cosima keräsi teoksen kappaleet perheen haltuun, eikä intiimejä tietoja haluttu julkisuuteen. Bonfantini oli kuitenkin ollut ovela ja säästänyt itsellään yhden kappaleen. Tämän teoksen englantilainen Mary Burrell löysi vuonna 1892 kirjanpainajan leskeltä. Siitä lähtien *Elämäni* on ollut julkista omaisuutta ja 1800-luvun kulttuurihistoriasta kiinnostuneiden ehdotonta lukemistoa.

Kokonaisuutena *Elämäni* on ilman muuta yksi 1800-luvun kiinnostavimmista ja jännittävimmistä omaelämäkerroista. Vaikka Wagner olikin musiikin ammattilainen, teos rakentaa kuvaa kokonaisesta aikakaudesta, romantiikan hurmasta ja vallankumouksen kiihkosta. Samalla se sisältää runsaasti

yksityiskohtia, vuosisadan alun saksalaisen ylioppilasliikkeen kaksintaisteluharrastuksista sveitsiläisiin terveyskylpylöihin, Venetsian taideaarteiden ääreltä Moskovan viimeisille kaduille. Kirjan sivuilla vilahtaa myös koko joukko tunnettuja aikalaisia, Heinrich Heinesta Charles Baudelaireen, Mihail Bakuninista Johannes Brahmsiin, George Sandista Jenny Lindiin, Gottfried Kelleristä Franz Lisztiin.

Wagnerin omaelämäkerran suomennoksen pohjana on käytetty vuonna 1963 julkaistua *Mein Lebenin* kriittistä editiota, joka perustuu Bayreuthin Wagner-arkistossa säilyneeseen käsikirjoitukseen. Suomennoksessa teksti on esitetty sellaisenaan, kommentoimattomana. Todellisuudessa Wagnerin teksti tarjoaisi äärettömästi pohdittavaa ja arvioitavaa. Välillä sanelija muistaa väärin tai toistaa muistikuviaan, mutta loppujen lopuksi tärkeintä on se, millaisena hän itse elämänsä näki ja esitti. Suomennos noudattelee mahdollisimman uskollisesti saksankielisen laitoksen kulkua. Tekstiin on lisätty kappalejakoja luettavuuden lisäämiseksi. Samalla on suomennettu kirjan lukemattomat ranskankieliset sitaattit. Oma ongelmansa ovat teosten nimet. Wagner viittaa suureen määrään kirjoja ja sävellyksiä. Niiden nimet on suurimmaksi osaksi suomennettu ymmärrettävyyden parantamiseksi, vaikkei kaikkia teoksia olekaan Suomessa toistaiseksi kantaesitetty. Wagnerin tekstistä on sanottava, että se on monimutkaista, välillä vaikeaselkoistakin. Käännöksestä huolimatta kirjoittajan persoona on vahvasti läsnä, Wagnerin ääni kuultaa yhä läpi.

Turussa 5.5.2002
Hannu Salmi

Suomentajan esipuhe

Nyt ilmestyvä Richard Wagnerin omaelämäkerran suomennos on pitkän työn tulos. Sen aikana olen joutunut vaivaamaan monienkin alojen asiantuntijoita, erityisesti musiikkitermien kohdalla. Lausun heille lämpimät kiitokseni. Erityisen kiitoksen olen velkaa fil.lis. Uolevi Karrakoskelle, musiikkikirjailija Pekka Asikaiselle sekä arkkitehti Ilkka Paajaselle. Olen voinut keskustella heidän kanssaan työhön liittyvistä ongelmista ja saanut heiltä kannustusta sen jatkamiseen. Kiitän myös poikaani Pekka Luomaa, joka on voimiaan säästämättä auttanut minua työhöni liittyvissä teknisissä ongelmissa.

Tampereella 19.4.2002
Saila Luoma

Sisällys

Saatteeksi

Suomentajan esipuhe

Wagnerin esipuhe

Ensimmäinen osa: 1813–1842

Toinen osa: 1842–1850

Kolmas osa: 1850–1861

Neljäs osa: 1861–1864

Henkilöhakemisto

Ystävättäreni ja puolisoni on toivonut minun kertovan elämästäni ja on vuosien aikana kirjoittanut suoraan saneluni mukaan näiden kirjojen sisältämät muistiinpanot. Toivoimme molemmat, että voisimme säilyttää nämä tiedot elämästäni perheellemme ja uskollisille ystävillemme. Siksi päätimme pelastaa ainoan käsikirjoituksen tuhoutumasta julkaisemalla sen omalla kustannuksellamme, aivan pienenä painoksena. Näin kootun omaelämäkerran arvo on siinä, että se perustuu kaunistelemattomiin tosiasioihin, joiden esiin ottaminen oli antamieni tietojen ainoa tarkoitus. Koska oli esitettävä myös nimiä ja lukuja, jälkeläiseni voivat julkaista teoksen vasta jonkin aikaa kuolemani jälkeen. Tästä aion antaa perillisilleni määräykset testamenttissani. Kun kuitenkin jo nyt annamme muutamille luotettaville ystäville mahdollisuuden tutustua näihin muistiinpanoihin, edellytämme, etteivät he hienotunteisuussyistä anna niistä minkäänlaisia tietoja sellaisille henkilöille, jotka eivät ole luottamuksen arvoisia.

Richard Wagner

Ensimmäinen osa 1813-1842

Synnyin 22. toukokuuta 1813 Leipzigissa, Brühlissä, "Punaisen ja Valkoisen Leijonan" yläkerrassa, kolmannessa kerroksessa. Kahden päivän kuluttua minut kastettiin Tuomaskirkossa Wilhelm Richardiksi. Isäni Friedrich Wagner, joka syntymäni aikoihin oli poliisilaitoksen notaari ja odotti nimitystä poliisimestarin virkaan, kuoli saman vuoden lokakuussa tuolloin epidemiaksi puhjenneseen aivokuumeeseen sekä sotatilan ja Leipzigin taistelun poliisitoimelle aiheuttamiin tavattomiin rasituksiin. Hänen isänsä elämästä sain myöhemmin tietää, että tämä oli elänyt vaatimattomissa, porvarillisissa oloissa Ranstadtissa tullivirkailijana. Muista säätynsä edustajista hän oli poikennut vain siinä, että hän koulutti molemmat poikansa. Toinen, isäni Friedrich, opiskeli lakia ja toinen, nuorempi Adolf, teologiaa. Sedälläni oli myöhemmin huomattava vaikutus kehitykseeni. Tulemme vielä tapaamaan hänet eräässä nuoruusvaiheeni ratkaisevassa käännekohdassa.

Varhain menettämästäni isästä sain kuulla myöhemmin, että hän oli hyvin kiinnostunut runoudesta ja yleensä kirjallisuudesta ja osallistui sivistyneistön tuohon aikaan suosimiin teatteriharrastuksiin suorastaan kiihkeän innokkaasti. Äiti kertoi minulle muun muassa, että he yhdessä matkustivat Lauchstädtiin *Messinan morsiamen* ensiesitykseen. Siellä isä näytti hänelle Schillerin ja Goethen, jotka olivat kävelyllä, ja korjasi innokkaasti hänen puutteellisia tietojaan näistä suurmiehistä. Isä itse seurusteli mielellään teatterin taiteilijattarien kanssa. Äitini valitteli leikillään, että hänen täytyi usein hyvin kauan odottaa isää päivälliselle, kun tämä oli hurmaantunut johonkin silloiseen näyttelijätärkuuluisuuteen ja viipyi vierailuilla. Äitini moitteisiin isä vastasi syyttämällä virkaasioita ja näyttämällä todisteeksi muka musteen tahrimia sormiaan,

jotka lähemmin tarkasteltuina kuitenkin osoittautuivat täysin puhtaiksi.

Isäni rakkaudesta teatteriin kertoo sekin, että hän valitsi uskotuksi perheystäväksi näyttelijä Ludwig Geyerin. Hän oli varmaankin tehnyt valintansa ennen kaikkea teatterirakkautensa perusteella, mutta perhe sai tästä ystävästä myös jalon hyväntekijän. Vaatimaton taiteilija oli syvästi järkyttynyt ystävänsä varhaisesta poismenosta ja suuren perheen kohtalosta, joten hän omisti tunnollisesti koko loppuelämänsä perheen ylläpidolle ja kasvatukselle. Jo niihin aikoihin, kun notaari vietti iltojaan teatterissa, oli kelpo näyttelijä hänen paikallaan perheen keskuudessa ja joutui nähtävästi usein rauhoittelemaan äitiä, joka syystä tai syyttä moitti puolisoaan kevytmielisyydestä.

Tämä koditon, ankaran elämän sinne tänne heittelemä taiteilija kaipasi syvästi kotia ja rauhallista perhe-elämää ja todisti sen sillä, että nai lesken vuoden kuluttua ystävänsä kuolemasta ja oli siitä lähtien orvoksi jääneiden seitsemän lapsen uhrautuvainen isä. Vaikeassa tehtävässä häntä auttoi taloudellisen tilanteen odottamaton kohentuminen. Niin sanottujen luonneosien tulkitsijana hän sai vastaperustetussa Dresdenin hoviteatterissa hyvin palkatun ja arvostetun, vakituisen sopimuksen. Asema Dresdenissä antoi hänelle edelleen tilaisuuden kehittää taidemaalarin taitojaan, joilla hän oli jo aikaisemmin elättänyt itseään, kun äärimmäinen köyhyys oli pakottanut jättämään opiskelut yliopistossa. Kuitenkin hän valitti, enemmän kuin arvostelijansa, jääneensä paitsi säännöllistä ja oikeaoppista koulutusta. Siitä huolimatta hänen poikkeuksellinen lahjakkuutensa varsinkin näköisten muotokuvien tekijänä toi niin huomattavia tilauksia, että hänen voimansa uupuivat valitettavan varhain. Olihan hän kaksinkertaisesti rasitettu maalarina ja näyttelijänä. Kun hänet kerran oli kutsuttu vierailemaan Münchenin hoviteatteriin, hän sai Saksin hovin edullisten suositusten ansiosta Baijerista niin huomattavat tilaukset kuninkaallisen perheen muotokuvien tekemiseksi,

että katsoi parhaaksi kokonaan keskeyttää vierailunäytännöt. Lisäksi hän oli myös kirjallisesti lahjakas. Lukuisien, usein taidokkaaseen runomuotoon puettujen tilapäisnäytelmien ohella hän kirjoitti huvinäytelmiä, joista aleksandriineilla kirjoitettua *Beetlehemin lastenmurhaa* esitettiin usein. Se julkaistiinkin, ja Goethe kiitteli sitä hyväntahtoisesti.

Tämä erinomainen mies, jonka johdolla perheeni – minun ollessani toisella ikävuodellani – muutti Dresdeniin ja jolle äitini synnytti vielä tyttären (Cäcilien), otti nyt huolehtivaisesti ja rakastavasti myös minun kasvatukseni harteilleen. Hän halusikin adoptoida minut kokonaan omaksi pojakseen. Kun aloitin koulunkäyntini, hän antoi minulle nimensä, joten dresdeniläiset nuoruudenaikaiset toverini tunsivat minut neljänteentoista ikävuoteeni saakka Richard Geyerin nimellä. Vasta kun perheeni, useita vuosia kasvatustönsänsä kuoleman jälkeen, palasi taas Leipzigiin, otin alkuperäisen sukuni parissa takaisin Wagner-nimen.

Varhaisimmat muistoni liittyvät kasvatustönsänsä ja hänen kauttaan teatteriin. Muistan hyvin, että isäni olisi toivonut voivansa kehittää maalarintaipumuksiani, ja hänen työhuoneensa maalaustelineineen ja tauluineen kiinnostikin minua. Muistan yrittäneeni lapsen innolla Saksin kuninkaan Fredrik Augustin muotokuvan kopioimista. Intoni loppui kuitenkin heti, kun tästä lapsellisesta töhertämisestä piti siirtyä vakavampiin piirustusopintoihin, ehkä jo siksi, että säikähdin opettajani (erään ikävän serkun) pikkutarkkoja maneereja.

Sairastuin varhain erääseen lastentautiin, ja olin niin huonossa kunnossa, että äitini kertoi myöhemmin melkein toivoneensa kuolemaani, koska piti sairauttani parantumattomana. Toipumiseni oli ollut vanhemmilleni yllätys. Myös tässä yhteydessä kerrottiin hyvän kasvatustönsäni jalomielisestä osuudesta. Perhehuolistaan huolimatta hän jaksoi olla kärsivällinen eikä koskaan luopunut toivosta, että selviäisin sairaudestani.

Kun tutustuin teatteriin, se vaikutti valtavalla voimalla mielikuvitukseeni. Olin lapsikatsoja salaisessa teatteriaitiossa, jonne päästiin näyttämön läpi. Kävin puvustamossa, jossa näin mielikuvituksellisia pukuja ja kaikenlaisia näyttämövarusteita. Pääsin myös itse näyttelemään. Nähtyäni *Orpodytön ja murhaajan, Kaksi kaleerijaa* ja muita kauhunäytelmiä, joissa isäni esiintyi roiston osissa, olin pelon vallassa, mutta itse näyttelin muutamia kertoja huvinäytelmissä. Eräässä tilapäisnäytelmässä, joka esitettiin Saksin kuninkaan vankeudesta paluun kunniaksi - se oli *Elben rannan viinitarhat*, kapellimestari C. M. von Weberin musiikkiin - muistan esiintyneeni kuvaelmassa enkelinä, trikoisiin puettuna, siivet selässä, vaivoin opetellussa, sirossa asennossa. Muistan tästä tilaisuudesta myös suuren sokeririnkilän, joka oli - niin minulle vakuutettiin - kuninkaan erikoislahja minulle. Edelleen muistan esittäneeni Kotzebuen näytelmässä *Ihmisvihaa ja katumusta* lapsiosaa, johon kuului jopa muutamia vuorosanoja, mitä käytin sitten koulussa tekosyynä, kun en ollut tehnyt kotitehtäviäni. Ilmoitin, että olin joutunut opettelemaan ulkoa suuren roolin näytelmään *Ihmisiä epäjärjestyksessä*.

Isäni otti kasvatukseni vakavasti ja vei minut kuusi vuotta täytettyäni maalle, Possendorfiin, Dresdenin lähelle, erään kirkkoherran hoiviin. Siellä minun tuli toisten, hyvistä perheistä lähetettyjen poikien kanssa saada kunnollinen, raitis ja terve kasvatus. Tältä lyhyeltä ajalta ovat peräisin ensimmäiset maailmankuvaan ja -käsityksiin liittyvät muistoni. Iltaisin kirkkoherra kertoi meille Robinsonista täydentäen kertomustaan erinomaisilla opetuksillaan. Suuren vaikutuksen teki Mozartin elämänkerran lukeminen, kun taas sanomalehtien ja aikakauskirjojen kertomukset ajankohtaisesta Kreikan vapaustaistelusta kiihdyttivät voimakkaasti mieltäni. Rakkauteni Kreikkaan, joka myöhemmin ilmeni innostuksena vanhan Hellaan mytologiaan ja historiaan, sai siis alkunsa silloin, kun

hartaasti elin mukana välittömän nykyhetken surullisissa tapahtumissa. Muistan, kuinka aina lukiessani helleenien taistelusta persialaisia vastaan koin uudelleen nykypäivän Kreikan Turkkia vastaan suuntaaman kansannousun herättämät vaikutelmat.

Eräänä päivänä, vietettyäni maalla noin vuoden, tuli kaupungista sanantuoja, joka ilmoitti kirkkoherralle, että tämän tulisi saattaa minut vanhempieni kotiin Dresdeniin. Isäni oli kuolemaisillaan. Teimme kolmituntisen matkan kävellen, ja kun hyvin väsyneenä tulin perille, en kunnolla edes ymmärtänyt äitini itkua. Seuraavana päivänä minut vietiin isäni vuoteen ääreen. Se äärimmäinen heikkous, jolla hän puhui minulle, tuntui unennäöltä, samoin viimeiset epätoivoiset yritykset hoitaa hänen akuuttia keuhkopussintulehdustaan. Pelko ja ihmetys olivat niin suuret – luulen – etten osannut itkeä. Äiti pyysi minua viereiseen huoneeseen näyttämään, mitä olin oppinut pianonsoitossa toivoen, että kuunteleminen viihdyttäisi isää. Soitin “Üb immer Treu und Redlichkeit”, ja isä oli silloin kysynyt äidiltä: “Olisikohan hän ehkä musikaalinen?” Seuraavana aamuna päivän valjetessa tuli äiti suureen lastenhuoneeseen, astui jokaisen luo ja ilmoitti nyhkyttäen isän kuolleen. Hän kertoi jokaiselle meistä kuin siunauksena, mitä isä oli sanonut meistä. Minulle hän sanoi: “Sinusta hän halusi tehdä jotakin.”

Iltapäivällä tuli kirkkoherra Wetzel ja nouti minut takaisin maalle. Kävelimme taas ja saavuimme vasta yön pimetessä Possendorfiin. Matkalla kyselin häneltä paljon tähdistä, joista hän antoi minulle ensimmäiset ymmärrettävät tiedot. Viikon kuluttua tuli vainajan veli Eislebenistä hautajaisiin. Hän oli luvannut voimiensa mukaan tukea jälleen avuttomaksi jäänyttä perhettä ja otti kasvatukseni vastuulleen. Hyvästelin toverini ja rakastettavan pastorin, jonka omia hautajaisia varten palasin muutaman vuoden kuluttua jälleen uudelleen Possendorfiin. Retkeilin siellä paljonkin ollessani myöhemmin kapellimestarina Dresdenissä ja

patikoidessani kaupungista kauas ympäröivälle maaseudulle. Olin järkyttynyt, kun vanhaa pappilaa ei enää ollut: sen tilalla oli varakas, uudenaikainen rakennus. Tämä teki seudun minulle niin vastenmieliseksi, etten myöhemmin enää koskaan suunnannut sinne retkiäni. Setäni toi minut tällä kertaa vaunuilla takaisin Dresdeniin. Tapasin äitini ja sisareni surupukuisina, ja muistan, että minut ensimmäistä kertaa otettiin vastaan hellyydenosoituksin. Ne eivät suinkaan olleet perheessämme tavallisia. Samoin minut myös hyvästeltiin, kun setä muutaman päivän kuluttua otti minut mukaansa Eislebeniin. Siellä tämä kasvatusisäni nuorempi veli toimi kultaseppänä. Toinen vanhemmista veljistäni (Julius) oli jo hänen luonaan opissa. Naimattoman kultaseppän kotona asui lisäksi vanha isoäiti. Koska arveltiin isoäidin jo olevan lähellä kuolemaa, vanhemman pojan kuolemasta ei hänelle kerrottu. Myös minua vaadittiin pitämään asia salassa. Palvelustyttö irrotti huolellisesti surunauhan puvustani ja sanoi säilyttävänsä sen isoäitiä varten, koska tämäkin varmaan pian kuolisi.

Minun oli usein kerrottava isoäidille isästä. Kuoleman salaaminen onnistui hyvin, koska minulla ei itsellenikään ollut siitä oikein selvää käsitystä. Isoäiti asui synkässä takahuoneessa, jonka ikkunat olivat ahtaalle pihalle päin. Hän piti mielellään huoneessaan vapaasti lenteleviä punarintasatakieliä, joita varten oli aina tuoreita oksia uunin rakoon pistettyinä. Minäkin onnistuin pyydystämään ansoilla muutamia häntä varten, kun kissa oli tappanut entiset: tästä hän oli hyvin iloinen ja piti minut siistinä ja puhtaana. Kuten saattoi odottaa, myös hän kuoli pian ja säästöön pantua surunauhaa saattoi nyt käyttää Eislebenissä avoimesti. Takahuone satakielineen ja vihreine oksineen lakkasi minulle olemasta.

Talon omisti saippuankeittäjä, jonka perheeseen kotiuduin joutuisasti ja tulin suosituksi tarinoitteni ansiosta. Sepitin niitä parhaani mukaan. Minut pantiin yksityiskouluun maisteri Weissin luo, jonka vakavuus ja arvokkuus ovat

jääneet mieleeni. Liikuttuneena luin viisikymmentäluvun lopulla eräästä musiikkilehdestä, että Eislebenissä oli pidetty musiikkiesitys, jossa oli soitettu osia *Tannhäuserista*, ja että lapsen entinen opettaja oli muistellut oppilastaan. Tuo pieni vanha kaupunki, jossa oli Lutherin asunto ja monia häneen liittyviä muistoja, on usein vielä viime aikoinakin palannut uniini. Toivoin aina voivani vielä joskus käydä siellä todetakseni, kuinka tarkkoja muistikuvani ovat, mutta jostakin kummallisesta syystä en ole koskaan sinne palannut. Me asuimme torin varrella, joka tarjosi minulle usein kummallisia näytelmiä, esimerkiksi kerran akrobaattiseurueen esityksen, jossa käveltiin kahden tornin väliin pingotetulla köydellä. Innostuin pitkäksi aikaa tämäntapaisista taidonnäytteistä. Onnistuin todellakin kävelemään tasapainotangon avulla melko taitavasti yhteen punotuilla köysillä, jotka pingotin pihaan. Näihin päiviin asti on minussa säilynyt halu toteuttaa akrobaatintaipumuksiani.

Eniten minulle merkitsi Eislebeniin sijoitetun husaarirykmentin puhallinmusiikki. Sen usein soittama kappale, *Taika-ampujan* metsästäjien kuoro, herätti silloin uutuudellaan suunnatonta huomiota. Tämä ooppera oli juuri esitetty Berliinissä. Setä ja veljeni kyselivät minulta innokkaina tietoja säveltäjästä, jonka varmasti olin tavannut vanhempieni kodissa tämän ollessa kapellimestarina Dresdenissä. Samoihin aikoihin erään ystäväperheen tyttäret soittivat ja lauloivat innokkaasti "Jungfernkranzia". Nämä molemmat kappaleet syrjäyttivät ihailemani Ypsilanti-valssin, jota siihen asti olin pitänyt suurenmoisena sävellyksenä. Muistan tapelleeni useita kertoja paikallisten poikien kanssa, joita nelikulmainen lakkini ärsytti jatkuvaan kiusantekoon. Lisäksi muistan tehneeni seikkailuretkiä Unstrut-joen rantakallioille.

Kun setäni vihdoinkin avioitui ja perusti kodin, näyttää hänen suhteessaan perheeseeni tapahtuneen suuri muutos. Vuoden kuluttua hän vei minut Leipzigiin, jossa minut uskottiin muutamaksi päiväksi isäni sukulaisten (Wagner)

huostaan. Nämä olivat Adolf-setäni ja hänen sisarensa, tätini Friederike Wagner. Tämä hyvin mielenkiintoinen mies, jolta myöhemmin sain paljon tärkeitä vaikutteita, ja hänen erikoinen ympäristönsä astuivat vasta nyt selkeästi elämääni. Tätini ja hän olivat hyvin läheisessä ystävyys-suhteessa merkilliseen vanhaan neitiin nimeltä Jeannette Thomé, joka omisti osan suuresta talosta torin varrella. Talosta oli tietääkseni Saksin ruhtinasperhe jo August Väkevän aikoina vuokrannut ja kalustanut kaksi pääkerrosta tilapäisiä Leipziginkäyntejään varten. Jeannette Thomé omisti varsinaisesti toisen kerroksen, jossa hänellä oli vain vaatimaton, pihanpuoleinen asunto. Kun kuningas kuitenkin tarvitsi vuokraamiaan huoneita vain muutamina päivinä vuodessa, Jeannette oleskeli omaisineen tavallisesti vuokratuissa edustushuoneissa, ja yhteen tällaiseen loistohuoneeseen sijoitettiin sitten minunkin nukkumapaikkani. Näiden huoneiden sisustus oli vielä August Väkevän ajoilta. Komeat, raskaat silkkikankaat ja ylelliset rokokoohuonekalut olivat kaikki jo pahasti ajan kuluttamia.

Viihdyin erinomaisesti suurissa, kummallisissa huoneissa, joista näki Leipzigin vilkkaalle torille. Siellä liikkuvista ihmisistä minua kiinnostivat etenkin ylioppilaat, jotka kulkivat koko kadun täyttävänä ryhmänä vanhasaksalaisissa ylioppilaspuvuissaan. Vain yksi asia huoneiden sisustuksessa tuotti minulle paljon kärsimyksiä: monet muotokuvat, jotka esittivät varsinkin ylhäisiä naisia vannehameineen, nuorekkaine kasvoineen ja valkoisine (puuteroituine) hiuksineen. Ne tuntuivat minusta aivan aaveilta, jotka näyttivät heräävän eloon ollessani yksin huoneessa, ja ne täyttivät mieleni kauhulla. Nukkuminen yksin tällaisessa syrjäisessä, suuressa huoneessa, vanhassa loistovuoteessa, pelottavan kuvan läheisyydessä oli minusta kammottavaa. Yritin kuitenkin salata pelkoni tädiltä, kun hän iltaisin saattoi minut kynttilöineen vuoteeseen. Silti heräsin joka yö, yltä päältä kauhun hiessä, pelottaviin

kummitusuniin. Tämän vierailun aavemaisuus muuttui mielessäni oudoksi sadunomaisuudeksi, mihin kerroksen kolme pääasukasta persoonallisuudellaan vaikuttivat.

Jeannette Thomé oli hyvin pieni ja lihava, käytti vaaleata kiharaperuukkia ja tuntui mielellään muistelevan entistä viehätysvoimaansa. Hänen uskollinen ystävättärensä ja hoitajattarensa, tätini, joka samoin oli pysynyt naimattomana, oli huomattavan pitkä ja laiha. Hänen muuten ystävällisten kasvojensa erikoisuutta lisäsi poikkeuksellisen terävä leuka. Adolf-setäni oli ottanut pysyvästi työhuoneekseen yhden hovin synkistä huoneista. Siellä tapasin hänet ensimmäisen kerran sekavan kirjakasan keskellä pukeutuneena vaatimattomaan kotiasuun, johon kuului erikoisuutena korkea, terävä huopalakki; sellaisen olin nähnyt Eislebenissä nuorallatanssijaseurueen pajatsolla. Suuri riippumattomuudenhalu oli saanut hänet asettumaan tähän outoon turvapaikkaan. Hän oli oikeastaan ensin aikonut opiskella teologiaa, mutta oli pian jättänyt sen omistautuakseen filosofian ja filologian opinnoille. Koska hän tunsu suurta vastenmielisyyttä professorin- tai opettajanvirkoja kohtaan, hän hankki jo varhain vaatimattoman elantonsa kirjallisilla töillä. Hän oli hyvä seuramies, hänellä oli kaunis tenoriääni ja hänkin oli hyvin kiinnostunut teatterista. Nuorena hän näyttää olleen Leipzigissa suosittu kulttuurihenkilö, jolla oli laaja tuttavapiiri. Käydessään Jenassa, jossa hän oli erään ikätoverinsa pyynnöstä pitänyt jopa ”musikaalisia lausuntailtoja”, hän kävi myös Schilleriä tapaamassa. Tähän hänet oli valtuuttanut Leipzigin teatterin johto, joka halusi saada esitettäväkseen äskettäin valmistuneen *Wallensteinin*. Hän kuvaili minulle myöhemmin Schillerin valloittavaa olemusta, tämän pitkää, hoikkaa vartaloa ja vastustamattomia sinisiä silmiä. Hän valitti vain sitä, että oli joutunut ystävänsä hyvää tarkoittavan pilan kohteeksi ja siten hyvin noloon tilanteeseen. Tämä oli nimittäin etukäteen toimittanut Schillerille vihon Adolf Wagnerin

runoja. Järkyttynyt nuori runoilija sai nyt kuunnella Schillerin ystävällisiä kiitoksia vakuuttuneena siitä, että suopeus johtui vain humanista jalomielisyydestä. – Myöhemmin hän omistautuikin yhä enemmän vain filologian tutkimiselle. Hänen tunnetuimpia teoksiaan tältä alalta on julkaisu *Parnasso Italiano*, jonka hän omisti Goethelle italiankielisellä runolla varustettuna. Asiantuntijat ovat tosin sanoneet minulle, että runo oli keinotekoisia ja mahtipontista italiaa. Joka tapauksessa se toi hänelle kauniin, kannustavan kirjeen Goetheltä sekä hopeapikarin runoilijan käytetystä astiastosta.

Sain sedästäni kerrassaan arvoituksellisen ja oudon kuvan, kun hän ilmestyi elämäni kahdeksannella ikävuodellani. Jouduin kuitenkin pian pois tästä vaikutuspiiristä, kun minut muutaman päivän kuluttua vietiin perheeni luo Dresdeniin. Yksinjääneen äidin johdolla oli perheeni sillä aikaa yrittänyt voimiansa mukaan järjestää elämänsä. Vanhin veljeni Albert, jonka piti opiskella lääketiedettä, oli aloittanut teatteriuran Breslaussa seuraten Weberin neuvoa, joka oli kiittänyt hänen tenoriääntään. Häntä seurasi pian toiseksi vanhin sisareni (Luise), joka samoin ryhtyi näyttelijättäreksi. Vanhin sisareni Rosalie oli jo saavuttanut arvostetun aseman Dresdenin hoviteatterissa ja oli perheen keskipiste sekä huolten rasittaman äidin lähin tuki. Tapasin heidät vielä siinä samassa suuressa ja mukavassa asunnossa, jonka isä viimeksi oli hankkinut. Pari tarpeetonta huonetta oli aina kuitenkin tilapäisesti vuokrattu vieraille, joiden joukossa kerran oli myös Spohr. Äitini tarmokkuus sekä eräät muut tilannetta helpottavat seikat (joista on mainittava hovin kunnioitus isäni muistoa kohtaan) takasivat perheelleni tyydyttävän toimeentulon eikä minunkaan kasvatustani lyöty millään tavoin laimin. Sen jälkeen kun myös kolmas sisar (Klara), jolla oli poikkeuksellisen kaunis ääni, oli päättänyt mennä teatteriin, piti äitini tarmokkaasti huolta siitä, etten minä alkaisi tuntea minkäänlaista vetoa teatteriin. Hän syytti aina itseään siitä,

että oli päästänyt vanhimman veljeni teatterialalle. Koska toinen veljeni ei osoittanut minkäänlaisia muita taipumuksia kuin niitä, joiden perusteella hänet oli määrätty kultasepän ammattiin, oli hänelle nyt erityisen tärkeää, että kasvatustöiden toiveet ”tehdä minusta jotakin” toteutuisivat.

Kahdeksan vuotta täytettyäni minut pantiin Dresdenin Kreuzschuleen: minun piti opiskella. Tulin sinne alimman luokan nuorimpana oppilaana ja aloitin erittäin vaatimattomasti opillisen sivistykseni hankkimisen. Äitini seurasi tarkkaan kaikkia minussa ilmeneviä merkkejä henkisestä valppaudesta ja lahjakkuudesta. Tämä nainen jäi arvoitukseksi kaikille, jotka hänet tunsivat. Hän oli omituinen sekoitus porvarillista ja taloudellista kyvykkyyttä ja suurta henkistä liikkuvuutta yhdistyneinä peruskasvatuksen täydelliseen puuttumiseen. Hän ei kertonut kenellekään lapsistaan tarkasti syntyperästään. Hän oli kotoisin Weissenfelsistä, jossa hänen vanhempansa olivat työskennelleet leipureina. Jo nimestään hän puhui peitellen ja sanoi sen olleen ”Perthes”, vaikka saimme kyllä tietää, että se oli ollut ”Petz”. Erikoista oli, että hän oli ollut kasvatettavana hienossa koulussa Leipzigissa ja siellä nauttinut erään, kuten hän sanoi, ”jalosukuisen isällisen ystävän” suosiota. Tämä oli hänen puheittensa mukaan ollut eräs Weimarin ruhtinaista, jolle hänen perheensä oli Weissenfelsissä tehnyt palveluksia. Hänen kasvatuksensa tuossa oppilaitoksessa näyttää keskeytyneen, kun isällinen ystävä oli odottamatta kuollut.

Äitini tutustui isään hyvin nuorena ja meni varhain naimisiin kypsään ikään ehtineen ja itselleen ammatin hankkineen miehen kanssa. Äitini tärkeimmät luonteenpiirteet näyttävät olleen erikoinen huumorintaju ja hyväntuulisuus. Voidaankin olettaa, että kelpo Ludwig Geyer solmi avioliiton ystävänsä lesken kanssa, joka ei enää ollut aivan nuori, myös todellisesta kiintymyksestä, eikä vain velvollisuudentunteesta ystävänsä entistä perhettä kohtaan. Muotokuva, jonka Geyer maalasi äidistä jo ensimmäisen

avioliiton aikaan, tuo tämän ulkomuodon hyvin edullisesti esiin. Siihen aikaan, kun minulla jo on selviä muistoja hänestä, hän käytti päänsäryn vuoksi aina päähinettä, joten mieleeni ei ole jäänyt kuvaa viehättävästä ja nuorekkaasta äidistä. Huolehtiminen levottomasta suurperheestä (jonka seitsemäs eloonjäänyt jäsen minä olin), vaikeudet hankkia vähillä varoilla kaikki tarvittava ja samalla pitää ulkonaisesti yllä jonkinlaista elintasoa rasittivat häntä siinä määrin, ettei hän osoittanut meille juurikaan äidinrakkautta. En muista hänen koskaan hyväilleen minua, eikä perheessämme muutenkaan tuhlailtu hellyydenosoituksia. Niiden tilalla oli kiireinen, melkein kiivas hوسuminen. Näin ollen on mieleeni jäänyt poikkeuksena erään illan muisto. Minut oli viety unisena vuoteeseen, ja kun itkuisena katsoin äitiä, hän vastasi ystävällisellä katseella sanoen minusta jotakin hellää läsnäolevalle vieraalle.

Minuun teki vaikutuksen se omituinen innostus, jolla äitini puhui taiteen suuruudesta ja kauneudesta, melkein pateettiseen sävyyn. Puhuessaan minulle hän ei kuitenkaan koskaan sanonut tarkoittavansa teatteritaidetta, ainoastaan runoutta, musiikkia ja maalaustaidetta, päinvastoin hän uhkasi usein melkein kirotta minut, jos koskaan haluaisin mennä teatteriin. Lisäksi hän oli hyvin uskonnollinen. Hän puhui meille usein tunteellisesti ja paatoksellisesti Jumalasta ja ihmisessä olevasta jumaluudesta, mutta saattoi myös äkkiä muuttaa sävyään ja päättää kaiken johonkin humoristiseen huomautukseen. Varsinkin kasvatusisäni kuoleman jälkeen hän halusi joka aamu nähdä jäljellejääneen perheen kokoontuneena vuoteensa ympärille. Siinä hän joi kahvinsa, kun joku meistä oli ensin lukenut virren virsikirjasta. Tekstin valinnassa oltiin hyvin tarkkoja. Kerran sisareni Klara erehtyi esittämään niin järkyttävän otteen *Rukouksesta sodan ahdingossa*, että äiti keskeytti hänet sanoen: "Lakkaa jo! Luoja antakoon syntini anteeksi, mutta ei meitä sota nyt ahdistaa."

Kaikista toimeentulovaikeuksista huolimatta pidettiin joskus iltakutsuja, joissa oli iloinen, pikkupojan mielestä suorastaan loistava tunnelma. Kasvatusisäni oli suosittu muotokuvamaalari elämänsä viimeisinä vuosina, niin että hänen tulonsa olivat silloisissa oloissa huomattavan korkeat. Tuolta ajalta oli meille jäänyt miellyttäviä ja parhaisiin piireihin kuuluvia tuttaviamme, jotka vieläkin silloin tällöin kävivät luonamme. Varsinkin hoviteatterin silloiset jäsenet muodostivat miellyttävän ja henkisesti vireän joukon, jonka kaltaisesta en myöhemmin Dresdenissä enää löytänyt jälkeäkään. Erityisen suosittuja olivat yhteiset retket maalle Dresdenin kauniiseen ympäristöön. Silloin vallitsi hyvä ammatillinen yhteishenki ja taiteellinen hilpeys. Muistan sellaisen retken Loschwitziin, jonne pystytettiin eräänlainen mustalaisleiri, ja Carl Maria v. Weber toimi kokkina.

Meillä kotona harrastettiin myös musiikkia. Rosalie-sisareni soitti pianoa, ja Klara aloitteli lauluopintoja. Niistä monista teatteriesityksistä, joita aikaisemmin järjestettiin vanhempien syntymäpäivinä molemminpuoliseksi yllätykseksi ja joihin usein uhrattiin paljon aikaa ja vaivaa, oli noihin aikoihin enää vain muistot jäljellä. Mieleen on kuitenkin jäänyt eräs Grillparzerin *Sapfon* parodiointi, jossa itse olin mukana katupoikien kuorossa Faonin triumfivaunujen edellä. Tätä muistoa yritin virkistää kauniissa nukketheaterissa, jonka löysin isän jäämistöstä ja johon olin itse maalannut sievät lavasteet. Ajattelin yllättää omaiseni teatterini loistavalla esityksellä. Veistin hyvin kömpelösti nukkeja ja tein niille vaatteet tilkuista, joita olin salaa ottanut sisareni varastoista. Sitten ryhdyin kirjoittamaan ritarinäytelmää, jonka osat aioin antaa nukeilleni. Kun olin kirjoittanut ensimmäisen kohtauksen, löysivät sisareni käsikirjoituksen ja nauroivat sille valtavasti: rakastuneen ja ahdistuneen sankarittareni lausetta "Kuulen jo ritarin ravaavan" toisteltiin minulle kauan paatoksellisesti, suureksi harmikseni.

Perheeni pysyi yhä uskollisena teatterille ja minunkin innostukseni siihen heräsi uudelleen. On kuvaavaa, että varsinkin *Taika-ampuja* vetosi kaamealla aiheellaan voimakkaasti mielikuvitukseeni. Kauhuntunteet ja aaveiden pelko ovat olleet huomattava tekijä tunne-elämäni kehityksessä.

Varhaisimmasta lapsuudestani lähtien minuun vaikuttivat voimakkaasti erilaiset selittämättömät ja kaameat tapahtumat: muistan, kuinka joskus ollessani pitempään yksin huoneessa aloin tarkkailla huonekaluja ja muita elottomia esineitä ja äkkiä huusin pelosta, kun ne minusta alkoivat näyttää eläviltä. Vielä myöhemmin poikavuosinakin heräsin joka yö painajaisuneen hirveästi huutaen, enkä lopettanut, ennen kuin kuulin rauhoittavan ihmisäänen. Pahimmatkin moitteet, jopa ruumiillinen kuritus, tuntuivat minusta silloin laupeudentöiltä. Yksikään sisaruksistani ei enää halunnut nukkua läheisyydessäni. Minut yritettiin järjestää nukkumaan niin kauas toisista kuin mahdollista ajattelematta, että kummitusten aiheuttamat avunhuutoni kävivät näin vain kovaäänisemmiksi ja vaativammiksi. Lopulta tähän yölliseen kurjuuteen totuttiin.

Käynnit teatterissa merkitsivät minulle myös näyttämöä, tiloja sen takana ja puvustamoja ja vetivät minua voimakkaasti puoleensa, vaikken etsinytkään vain viihdettä ja ajankulua, kuten nykyinen teatteriyleisö. Etsin pikemminkin kosketusta elementtiin, joka arkielämän vastapainona edusti aivan toista, puhtaasti mielikuvituksellista, usein jopa pelottavaa ja lumoavaa maailmaa. Teatterilavastus tai vain sen osa – vaikkapa pensaikka esittävä lavaste tai teatteripuku – tuntuivat olevan peräisin toisesta maailmasta ja kiehtoivat suorastaan aavemaisesti. Niiden koskettaminen oli minulle kuin vipu, jota kääntämällä siirryin yhdentekevästä todellisuudesta tuohon lumoavaan henkimaailmaan. Kaikki teatteriesitykseen liittyvä oli minulle salaperäistä, suorastaan humaavaa. Ikätovereideni kanssa yritin jäljitellä

Taika-ampujan esityksiä ja valmistin innokkaasti pukuja ja maalasin kasvonaamioita. Sisarieni hempeimmät vaatekappaleet, joita näin perheen usein valmistavan, kiihdyttivät mielikuvitustani. Niiden pelkkä koskettaminen saattoi saada sydämeni hakkaamaan ahdistuneesti ja kiivaasti.

Kuten jo mainitsin, ei perheessämme osoitettu hellyyttä – etenkin hyväilyt puuttuivat – mutta yksinomaan naisten muodostama kasvuympäristö vaikutti epäilemättä voimakkaasti tunneelämäni kehittymiseen. Ehkä juuri siksi, että suhteissamme oli levottomuutta, jopa kiivautta, herättivät muut naisellisuuden tunnusmerkit, nimenomaan silloin kun ne liittyivät mielikuvitukselliseen teatterimaailmaan, minussa ihastusta ja suoranaista kaipausta.

Näiden pelon ja hellyyden välillä vaihtelevien mielialojen vakavampana vastapainona vaikuttivat onneksi koulu, sen opettajat ja oppilastoverit, täydentävästi ja vahvistavasti. Tosin sielläkin osallistuin innokkaasti vain siihen, mikä vetosi mielikuvitukseeni. En voi arvioida, oliko minulla niin sanottua lukupäätä. Luulen, että yleensä ymmärsin nopeasti ja varsinaisesti opiskelematta asiat, jotka minua aidosti kiinnostivat, kun taas niiden kohdalla, jotka eivät vastanneet omia käsityksiäni, tuskin edes yritin nähdä vaivaa. Selvimmin tämä näkyi laskennossa ja myöhemmin matematiikassa. Kummassakaan näistä tieteistä en päässyt edes niin pitkälle, että olisin välittänyt tehdä kotitehtäväni. Myöskin vanhojen kielten kohdalla viitsin ahkeroida vain siksi, että oli välttämätöntä hankkia niiden taito ja siten hallita aiheita, joiden esittäminen mahdollisimman alkuperäisinä kiinnosti minua. Tällainen kieli oli varsinkin kreikka, koska Kreikan mytologian aiheet kiehtoivat niin mielikuvitustani, että halusin nähdä niiden sankarit edessäni juuri omaa alkuperäistä kieltään puhuvina ja siten saada kaipaamani kosketuksen heihin. On ymmärrettävää, että näissä olosuhteissa pidin varsinaista kielioppia vain

hankalana rasitteena enkä suinkaan sinänsä innostavana tiedon osana. En ollut kovinkaan perusteellinen kieliopinnoissani. Siitä todistaa se, että myöhemmin niin nopeasti jätin niiden harrastamisen. Vasta paljon myöhemmin kiinnostuin todella yleisestä kielitieteestä, kun tutustuin siihen fysiologis-filosofiseen lähestymistapaan, jonka oli aloittanut Jakob Grimm ja jonka nuoremmat germanistimme olivat omaksuneet. Koska silloin oli jo aivan liian myöhäistä paneutua perusteellisesti näihin vihdoinkin rakkaiksi käyneisiin opintoihin, voin vain pahoitella, etten nuoruudessani tavannut yhdessäkään oppilaitoksessa tätä uutta käsitystä kielten oppimisesta käytäntöön sovellettuna. Menestymällä filologian alalla saavutin kuitenkin Kreuzschulen nuoren opettajan, silloisen maisterin, Silligin, arvonannon. Hän otti minut usein vastaan kotonaan ja tutustui kirjoituksiini, jotka olivat runomittaisia käännöksiä tai omia runojani. Hän tuntui pitävän erityisesti lausuntaharjoituksistani ja antoi silloin noin kaksitoistavuotiaan pojan esittää yleisön edessä sekä Hektorin jäähyväiset *Iliaasta* että jopa Hamletin kuuluisan monologin.

Kerran, kun olin vielä kolmannella, kuoli äkillisesti Starkeniminen luokkatoverini. Koko luokka otti osaa suruun osallistumalla hautajaisiin, minkä lisäksi rehtori antoi tehtäväksi juhlistaa tilaisuutta runolla, joka myös painettaisiin. Monista runoista, joiden joukossa oli myös minun kiireellä tekemä kyhäelmäni, ei kuitenkaan mikään ollut rehtorin mielestä riittävän arvokas tähän tarkoitukseen. Hän ilmoittikin jo päättäneensä itse pitää puheen runon asemesta. Järkyttyneenä etsin kiireesti käsiini maisteri Silligin taivuttaakseni hänet vielä puhumaan runoni puolesta. Kävimme sen läpi. Kahdeksanriviset hyvin rakennetut ja riimitetyt säkeet saivat hänet huolellisesti tarkistamaan runon sisällön. Runokuvissa oli erikoista mahtipontisuutta, mikä ei lainkaan vastannut minun ikäiseni pojan ajattelutapaa. Muistan erään kohdan, johon oli

voimakkaasti vaikuttanut monologi Addisonin *Cato*sta ennen nimihenkilön itsemurhaa. Olin löytänyt sen englannin kieliopista. Sanat “ja jos aurinko muuttuisi vanhuuttaan mustaksi, ja tähdet putoaisivat väsyneinä maahan”, jotka kuitenkin olivat välittömiä muistumia tuosta monologista, saivat Silligin hymyilemään, niin että melkein loukkaannuin. Voin kuitenkin olla hänelle kiitollinen siitä, että hän huolellisesti ja nopeasti puhdisti runoni tämäntapaisista liioittelusta. Rehtori hyväksyi sen lopulta, se todellakin painettiin, ja suuri määrä kappaleita jaettiin läsnäoleville.

Tämä menestys toi minulle paljon kunniaa sekä luokkatovereiden että varsinkin perheeni keskuudessa. Äitini risti hartaasti kätensä, ja minulle selvisi nyt tuleva ammattini. Oli päivän selvää, että minusta tulisi kirjailija. Maisteri Sillig halusi, että kirjoittaisin suuren eepin runon ja antoi minulle aiheeksi “Parnasson taistelun” Pausaniaan mukaan. Hänen mielessään oli Pausaniaan kertoma tarina, jonka mukaan itse muusat laskeutuivat alas Parnassolta auttamaan kreikkalaisia ja herättivät lamauttavaa pelkoa gallialaisissa, jotka toisella vuosisadalla ennen Kristusta kävivät siellä ryöstöretkellä. Aloinkin todella kirjoittaa sankarirunoelmaani heksametrimitalla, mutten päässyt ensimmäistä laulua pitemmälle.

Kun en ollut opinnoissani vielä niin pitkällä, että olisin voinut itse lukea alkukielellä kreikkalaisia murhenäytelmiä, tutustuin niiden taitaviin jäljittelyihin, jollaisia olivat sattumalta käsiini osuneet August Apelin teokset, varsinkin *Polyidos* ja *Aitolit* ja innostuin yrittämään myös tragedian kirjoittamista kreikkalaisen mallin mukaisesti. Valitsin aiheeksi Odysseuksen kuoleman erään Hyginuksen tarinan pohjalta, jonka mukaan vanhan sankarin yhdessä Kalypson kanssa saama poika lyö isänsä kuoliaaksi. Myöskään tämä työ ei edennyt alkua pitemmälle.

Olin siis valinnut henkisen suuntautumiseni, mistä näkyi, että kuivat kouluopinnot eivät herättäneet kiinnostustani. Vetovoimaa oli ainoastaan kreikkalaisella tarustolla, saduilla

ja lopuksi historialla. Olin elämänhaluinen ja tovereiden seurassa vilkas sekä taipuvainen suorastaan uhkarohkeisiin temppuihin. Tuohon aikaan elin aina melkein intohimoisessa ystävyys-suhteessa. Nämä usein vaihtuvat suhteet määräytyivät sen mukaan, kuinka valmiita toverit olivat osallistumaan mielikuvituksellisiin harrastuksiini. Toisinaan runous ja säkeiden sepittäminen, toisinaan teatteriharrastus tai taipumus kuljeskelemiseen ja hauskoihin kepposiin määräisivät ystäväni valinnan.

Kun olin täyttänyt kolmetoista, tapahtui perheessämme suuri muutos: sisareni Rosalie, josta oli tullut perheen pääasiallinen elättäjä, sai edullisen kiinnityksen Prahan teatteriin. Niin äiti ja sisarukset purkivat Dresdenin kotimme ja muuttivat Prahaan vuonna 1826. Vain minut jätettiin Dresdeniin, jotta voisin keskeytyksettä jatkaa koulunkäyntiäni Kreuzschulessä yliopistoon siirtymiseeni asti. Tämän vuoksi minut pantiin täysihoitoon erääseen Böhme-nimiseen perheeseen. Perheen pojat olivat koulutovereitani ja ystäviäni, joten olin jo kotiutunut sinne. Elämäni nollakavuodet alkoivat tässä jokseenkin levottomassa, puutteellisissa oloissa elävässä perheessä, joka ei ollut tavoiltaan turhantarkka. Menetin opiskelurauhani ja sisarieni hillitsevän vaikutuksen.

Tilalle tuli kiivas melu, nahistelu ja tappelunhalu. Herkemmällä puolella naisellisuus tuli jälleen mukaan, tosin entuudestaan tuntemattomalla tavalla. Täysi-ikäiset tyttäret ystävättärineen täyttivät usein köyhät ja ahtaat huoneet. Ensimmäiset muistoni poikamaisesta rakastumisesta ovat tältä ajalta. Muistan, että kaunis, hyvin kasvatettu tyttö, Amalie Hoffman nimeltään, ellen erehdy, kävi muutamia kertoja sunnuntaivierailulla. Kun hän astui sisään siistissä puvussaan, olin kauan aikaa sanaton hämmästyksestä. Muistan joskus teeskennelleeni olevani sikeässä unessa, jotta tytöt veisivät minut nukkumaan ja osoittaisivat kaikkea sitä huolenpitoa, mitä tilanne tuntui vaativan. Olin nimittäin

kerran huomannut yllättyneenä ja kiihtyneenä, että näin pääsin hellään, välittömään kosketukseen naisten kanssa.

Tärkeintä tänä vuonna, jonka vietin erossa perheestäni, oli kuitenkin se, että pääsin vierailulle Prahaan. Äitini kävi keskellä talvea Dresdenissä ja otti minut mukaansa viikon ajaksi. Matka äidin kanssa oli erikoinen kokemus: elämänsä loppuun asti hän matkusti mieluummin epämukavilla vuokravaunuilla kuin nopeammilla postivaunuilla. Sää oli hyvin kylmä, ja matka Dresdenistä Prahaan kesti kolme päivää. Matka Böömin vuoriston kautta tuntui olevan täynnä vaaroja, ja kestätyämme onnellisesti monta jännittävää seikkailua saavuimme lopulta Prahaan, jossa äkkiä tunsin siirtyneeni aivan uuteen maailmaan. Monesti sen jälkeenkin, kun tein matkoja Saksista Böömiin ja varsinkin Prahaan, koin saman lumouksen. Outo kansallisuus, väestön puhuma saksan murre, naisten erikoiset päähineet, paikallinen viini, harppua soittavat tytöt ja musikantit ja lisäksi kaikkialla näkyvät katolisen uskonnon tunnukset, monet kappelit ja pyhimystenkuvat, hurmasivat minut yhä uudelleen, mikä ehkä liittyi teatteriin ja sen merkitykseen elämässäni arkielämän vastapainona.

Suurenmoinen Prahan kaupunki ja sen vanhahtava loisto ja kauneus painuivat lähtemättömästi mieleeni. Havaitsin myös perheessäni asioita, jotka tähän asti olivat olleet minulle vieraita. Vain kaksi vuotta vanhempi sisareni Ottilie oli solminut kiihkeän ystävyysyden aatelisen kreivi Pachtan perheen kanssa. Tämän molemmat tyttäret, Jenny ja Auguste, joita kauan pidettiin Prahan tunnetuimpina kaunottarina, olivat hellästi kiintyneet sisareeni. Minulle tällaiset olennot ja tällainen suhde olivat jotakin aivan uutta ja satumaista. Lisäksi olivat muutamat Prahan kaunosielut, heidän joukossaan W. Marsano, erittäin kaunis ja rakastettava mies, löytäneet tiensä taloomme. Keskustelimme usein innokkaasti Hoffmannin *Kertomuksista*, joka silloin oli vielä melko uusi ja merkittävä teos. Sain tästä ensimmäisestä, aluksi vain pinnallisesta tutustumisestani

fantasiakirjailijaan kipinän, joka vuosien mittaan muuttui merkillisen kiihkeäksi kiintymykseksi. Olin täysin hänen omituisen maailmankuvansa vallassa.

Seuraavana keväänä vuonna 1827 tein toisen matkan Dresdenistä Prahaan, mutta tällä kertaa jalkaisin ja toverinani Rudolf Böhme. Tämä matka oli täynnä seikkailuja. Tunnin matkan päässä Teplitzistä, jonne pääsimme ensimmäisenä iltana, meidän oli seuraavana päivänä otettava ajuri, koska jalkamme olivat aivan haavoilla. Pääsimme kuitenkin vain Lowositziin asti, sillä rahamme olivat nyt aivan lopussa. Polttavassa auringonpaisteessa, puoleksi nääntyneinä ja vatsa tyhjänä kuljimme sivuteitä tässä oudossa ja villissä maassa, kunnes illalla tulimme takaisin päätielle, jossa kohtasimme hienot matkavaunut. Päätin esiintyä vaeltavana kisällinä ja pyytää ylhäisiltä matkustajilta almua, kun taas ystäväni kätkeytyi peloissaan ojaan. Arvelimme, että hyvällä onnella löytäisimme matkan varrelta ystävällisen kapakan, jossa voisimme yöpyä ja neuvottelimme siitä, käytettäisiinkö vastasaatu avustus illalliseen vai yösijaan. Päädyimme illalliseen, ja päätimme nukkua taivasalla.

Kun olimme parhaillaan syömässä, sisään saapasteli merkillinen matkamies: hänellä oli musta samettibaretti ja siinä kokardina metallilyyra, selässä harppu. Hyväntuulisena hän otti soittimen selästään, kävi taloksi ja tilasi hyvää ruokaa. Hän selitti, että hän aikoi myös yöpyä täällä ja jatkaa seuraavana päivänä matkaa Prahaan, jossa hän asui ja jonne hän nyt oli palaamassa Hannoverista. Tämän iloisen miehen huoleton olemus ja hänen mielilauseensa ”non plus ultra”, jota hän toisteli joka yhteydessä, miellyttivät minua ja herättivät luottamusta. Pian oli tuttavuus solmittu, ja vaeltava muusikko vastasi luottamukseeni melkein hellällä rakkaudella. Päätettiin jatkaa matkaa yhdessä seuraavana päivänä. Hän lainasi minulle neljä kymppiä ja pyysi minua kirjoittamaan muistikirjaansa perheeni osoitteen Prahassa. Olin ihastunut tästä henkilökohtaisesta menestyksestäni.

Harpunsoittajani iloisuus saavutti huippunsa. Juotiin paljon Czernosek-viiniä: hän lauloi ja soitti harppuaan kuin riivattu, vannoi yhtä mittaa "non plus ultraansa" ja vaipui lopulta juopuneena oljille, jotka oli tuotu meitä kaikkia varten. Kun aurinko jo paistoi sisään, ei häntä saatu hereille, ja meidän täytyi lähteä yksin vielä viileään aamuilmaan varmoina siitä, että tuo reipas mies saavuttaisi meidät kyllä päivän aikana. Odotimme häntä kuitenkin turhaan maantiellä ja seuraavassa pysähdyspaikassamme Prahassa. Vasta monen viikon kuluttua tuo kummallinen mies ilmestyi äitini luo, ennemminkin saamaan tietoja nuorista ystävistään kuin vaatimaan takaisin lainaansa, ja näytti olevan vilpittömästi pahoillaan, kun ei enää tavannut meitä.

Patikkamatkamme loppu rasitti vielä ankarasti nuoria jäseniä. Olin sanomattoman onnellinen nähdessäni lopultakin Prahan eräältä kukkulalta, tunnin matkan päässä. Kun lähestyimme esikaupunkia, kohtasimme heti loistavan seurueen: heidän joukostaan huusivat molemmat Ottilie-sisareni kauniit ystävättäret minulle yllättyneinä tervehdyksensä. He olivat heti tunteneet minut muuttuneesta ulkonäöstäni huolimatta. Kasvoni olivat hirvittävästi palaneet auringossa, ylläni oli sininen pellavapaita ja päässäni tulipunainen puuvillalakki. Häpeissäni ja sydän tykyttäen pystyin tuskin puhumaan ja jatkoin nopeasti matkaa päästäkseni kotiin ennen kaikkea hoitamaan palaneita kasvojani. Tähän uhrasin kaksi kokonaista päivää, joiden aikana pidin kasvoillani persiljakääreitä. Vasta sitten pystyin taas nauttimaan elämästäni. Kun paluumatkalla taas katsoin Prahaa samalta kukkulalta, puhkesin kyyneliin, heittäydyin maahan ja kesti kauan, ennen kuin hämmästynyt ystäväni sai minut taivuteltua jatkamaan matkaa. Pysyin synkkänä ja tällä kertaa emme kohdanneet seikkailuja ennen kotiintuloamme.

Pidin pitkistä patikkamatkoista ja pääsin toteuttamaan tätä haluani vielä samana vuonna liityttyäni yhdistykseen, johon kuului paljon eri-ikäisiä lyseolaisia kaikilta luokilta.